

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника»**

Навчально-науковий юридичний інститут

**Кафедра конституційного, міжнародного
та адміністративного права**

Грицан О.А.

Парламентське право

**Методичні вказівки для підготовки семінарських занять
для студентів магістратури денної форми навчання,
спеціальність
081 право**

м. Івано-Франківськ, 2020

Затверджено на засіданні кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права (протокол від «27» серпня 2020 року № 1)

Схвалено Науково-методичною радою Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (протокол № ____ від «____» _____ 2020 р.

Рецензенти:

Розвадовський В.І.

завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кандидат юридичних наук, доцент

Книш В.В.

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Грицан О.А. Парламентське право: Методичні вказівки для підготовки семінарських занять для студентів магістратури денної форми навчання, спеціальність 081 правознавство / Ольга Анатоліївна Грицан. – Івано-Франківськ: Навчально-науковий Юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і призначені для підготовки семінарських занять з курсу «Парламентське право» студентами магістратури денної форми навчання. У вказівках викладені: програма курсу, питання для обговорення на семінарських заняттях, короткі методичні рекомендації щодо підготовки кожної теми семінарського заняття, практичні завдання, контрольні питання, список нормативно-правових актів, навчальної та наукової літератури до кожної із тем.

ВСТУП

Роль парламенту в житті кожної демократичної держави надзвичайно важлива. Саме цей державний орган має найбільший вплив на формування основних напрямків політики як всередині держави, так і в її зовнішніх зносинах, встановлює загальнообов'язкові правила поведінки шляхом видання законів, визначає економічний рівень життя населення, а також виступає від імені усього народу, який його обрав. Згідно з теорією розподілу влад, парламент, з наданою йому законодавчою владою, не вважається найвищим органом держави, однак є першим серед рівних.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Парламентське право» є:

- 1) зміст парламентаризму та інституту парламентського права України, його окремих норм;
- 2) практика реалізації норм парламентського права України;
- 3) теорії і погляди, розроблені дослідниками парламентського права України.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- теорії парламентаризму, парламентської діяльності, парламентського права;
- історію становлення парламентаризму, парламентського права в Україні та світі;
- особливості правового, насамперед, конституційно-правового регулювання парламентської діяльності;
- порядок діяльності парламенту України;
- проблеми правового регулювання парламентської діяльності, включаючи законодавчий процес.

вміти :

- правильно формулювати юридичні поняття і категорії;
- самостійно проводити правовий аналіз норм парламентського права;
- робити висновки про застосування на практиці різних норм парламентського права;
- тлумачити джерела парламентського права України.

Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Парламентаризм як явище суспільного життя

Теоретико-методичні засади дослідження парламентаризму. Основні методи аналізу парламентаризму. Проблеми визначення парламентаризму у сучасних соціальних науках. Аналіз теоретичних підходів і поглядів на парламентаризм як суспільне явище.

Парламент - загальнодержавний представницький орган держави.

Багатоманітність форм парламентів у сучасну епоху. Основи класифікації парламентів. Сучасний стан функціонування інституту парламентаризму. Парламентаризм і представницька демократія.

Парламентаризм - історично зумовлений наслідок суспільно-політичного розвитку. Установи представницького характеру в різні історичні періоди існування та розвитку суспільства. Основні етапи розвитку парламентів і парламентаризму.

Тема 2. Поняття та зміст парламентського права України

Парламентське право як інститут конституційного права . предмет і метод парламентського права. Місце парламентського права в системі конституційного права. Призначення і функції парламентського права. Взаємодія парламентського права та інших підгалузей, інститутів конституційного права . Система парламентського права. Проблема виділення загальної та особливої частини в парламентському праві. Матеріальне і процесуальне парламентське право. Взаємовідносини норм парламентського права з нормами інших галузей права.

Правотворчі повноваження у сфері діяльності представницьких органів влади. Джерела парламентського права як підгалузі конституційного права .

Парламентська законодавство: поняття та структура. Конституція України. Закони та підзаконні акти. Рішення Конституційного Суду України. Систематизація джерел парламентського права .

Парламентське право як наука. Предмет і метод науки парламентського права . джерела науки парламентського права . Система науки парламентського права . напрями наукових досліджень у сфері парламентського права.

Парламентське право як навчальна дисципліна.

Тема 3. Вибори до парламенту України

Характерні риси та особливості становлення виборчого права в різних країнах. Проблема забезпечення рівного виборчого права. Вибори як засіб реалізації представницької демократії.

Основні стадії виборчого процесу.

Виборчі системи як сукупність правил і прийомів, які забезпечують певний тип організації влади, участь суспільства у формуванні державних представницьких та інших владних інститутів і органів, вираження волі тієї частини населення, яка згідно із законодавством є достатньою для визнання результатів виборів легітимними. Мажоритарні, пропорційні та змішані виборчі системи, їх переваги та недоліки.

Специфіка парламентських виборів. Виборча система України.

Тема 4. Верховна Рада – Парламент України

Конституційний склад і структура Верховної Ради України. Строк повноважень, дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Органи та керівні посадові особи Верховної Ради України. Комітети, депутатські групи та фракції парламенту. Парламентська більшість і парламентська опозиція.

Тимчасові спеціальні і тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України.

Порядок роботи Верховної Ради України. Сесія Верховної Ради України. Порядок скликання і проведення сесій Верховної Ради України. Порядок розгляду питань на пленарних засіданнях Верховної Ради України. Голосування у Верховній Раді України. Правова регламентація організації роботи Верховної Ради України. Законодавство про Регламент Верховної Ради України. Спеціальні процедури у Верховній Раді України.

Допоміжний апарат Верховної Ради.

Тема 5. Конституційно-правовий статус народного депутата України

Конституційно-правовий статус народного депутата України. Порядок проведення виборів народних депутатів України.

Несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності. Форми діяльності народного депутата України. Взаємовідносини народного депутата України з виборцями. Депутатська етика. Права народного депутата України у Верховній Раді України. Права народного депутата України на пленарних засіданнях Верховної Ради України. Право народних депутатів України об'єднуватися в депутатські фракції (групи). Права народного депутата України в органах Верховної Ради України. Право депутатського звернення та запиту. Права народного депутата України у взаємовідносинах із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав. Права народного депутата України у взаємовідносинах із засобами масової інформації, на забезпечення інформацією та на її використання. Обов'язки народних депутатів України.

Види та загальна характеристика гарантій діяльності народного депутата України. Гарантії трудових прав народного депутата України. Право народного депутата України при поселенні в готель та на транспортне забезпечення. Депутатська недоторканність та її скасування в Україні.

Дострокове припинення повноважень народного депутата України.

Тема 6. Загальні питання парламентського законодавчого процесу

Законодавчий процес як вид юридичного процесу. Критерії поділу законодавчого процесу на стадії. Стадії законодавчого процесу: поняття і система. Обов'язкові і факультативні стадії законодавчого процесу. Поділ стадій законодавчого процесу на етапи.

Об'єднання стадій законодавчого процесу в цикли. Законодавчий процес і законодавчі процедури. Загальна характеристика руху законопроектів (законів) за стадіями законодавчого процесу. Зворотний рух законопроектів (законів) .

Планування, координація, експертиза в законодавчому процесі: загальна характеристика.

Тема 7. Правове регулювання парламентського контролю

Парламентський контроль: поняття, зміст, призначення. Суб'єкти, об'єкти, стадії контрольного процесу та методи контролю (за змістом, за видами впливу та ін.)

Принципи парламентського контролю . Загальні принципи : пріоритет прав і свобод людини і громадянина , народовладдя , поділу влади і інші . Спеціальні принципи: єдність , повнота , об'єктивність , систематичність, гласність та інші.

Види парламентського контролю . Підстави класифікації парламентського контролю: за видами управлінської діяльності, за спрямованістю, за часом здійснення, за змістом, за ступенем конкретизації суб'єктів і т.д. Конституційно-правове регулювання парламентського контролю.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: порядок призначення, повноваження. Акти реагування Уповноваженого на факти порушення прав людини. Підстави і порядок дострокового припинення повноважень омбудсмена. Конституційно-правовий статус Рахункової палати.

II. ПЛАНИ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1

«Загальні положення парламентського права України»

Тема 1. Парламентаризм як явище суспільного життя

Питання для обговорення:

1. Поняття та зміст парламентаризму.
2. Поняття та ознаки парламенту як загальнопредставницького органу.
3. Види парламентів.
4. Основні етапи розвитку парламентаризму у світі.
5. Історія українського парламентаризму.

Методичні вказівки:

Роль парламенту в житті кожної демократичної держави надзвичайно важлива. Саме цей державний орган має найбільший вплив на формування основних напрямків політики як всередині держави, так і в її зовнішніх зносинах, встановлює загальнообов'язкові правила поведінки шляхом видання законів, визначає економічний рівень життя населення, а також виступає від імені усього народу, який його обрав. Згідно з теорією розподілу влад, парламент, з наданою йому законодавчою владою, не вважається найвищим органом держави, однак є першим серед рівних.

У процесі вивчення теми студенти повинні ознайомитися з різноманітними підходами до визначення парламентаризму в доктрині українського конституційного права, визначити його основні риси як явища суспільного життя. При цьому необхідним є з'ясування сутності парламенту як загальнопредставницького органу, виокремити види парламентів за різними критеріями класифікації. На сьогодні доктрина дає різноманітні тлумачення терміну «парламент». І це закономірно, оскільки на визначення його сутності в багатьох країнах впливають різні чинники, такі як історичні умови, ступінь економічного розвитку, панівна ідеологія тощо. З іншого боку, процес вдосконалення діяльності цього важливого державного інституту вимагає розробки нових наукових положень щодо діяльності парламенту, вкладаючи в розуміння його сутності нові елементи.

Вивчення теми передбачає також ознайомлення з основними етапами розвитку парламентаризму в Україні та світі. Аналіз цих питань передбачає розкриття народовладдя у період Київської Русі та Галицько-Волинського князівства у формі народних віче та боярських дум. Також необхідно акцентувати увагу на таких елементах парламентаризму, що існували на території польсько-литовської держави як литовський Сойм і польський Сейм; проаналізувати елементи представницької демократії на Запорізькій Січі та в козацько-гетьманській державі. Крім того, потрібно показати початок зародження та особливості українського парламентаризму періоду визвольних змагань 1917-1920 рр. Дослідження питання також повинно включати аналіз

особливостей функціонування парламентаризму в Україні радянського періоду. Варто обґрунтувати, що де-факто Верховну Раду УРСР не можна вважати реальним представницьким органом у силу особливостей її реального формування та функціонування.

Контрольні питання:

1. Яке співвідношення представницької системи суспільства і виборчої системи?
2. Чи тотожні поняття парламент і парламентаризм?
3. Чи можливо, співвіднести поняття «парламентаризм» і «конституціоналізм».
4. Які соціальні групи в суспільстві, на ваш погляд, зацікавлені у встановленні парламентаризму в Україні?
5. Яку роль покликаний вирішувати парламент в системі органів публічної влади держави?
6. Чи залежить організація парламенту, його діяльність від форми правління в державі?
7. Чи впливає політичний режим на організацію і діяльність парламенту? А на його появу?

Творче завдання:

1. Запропонуйте власну періодизацію історії розвитку парламентаризму в Україні.

Рекомендована література до теми:

- 1) Величко В. О., Будакова В. І. Шляхи покращення функціонування парламенту України. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2013. Вип. 25. С. 114–126.
- 2) Гавриш С.Б. Парламентаризм в Україні // С.Б. Гавриш / Парламентська реформа: теорія і практика. Зб. наукових праць. Випуск 6. – Київ: Верховна Рада України. Інститут законодавства, 2001. – С. 10-24.
- 3) Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. / Георгіца А.З. – Чернівці: Рута, 1998. – 484 с.
- 4) Денисов В. Еволюція управління суспільством і парламентаризм / В Денисов // Віче. – 2001. – № 9. – С.45-55.
- 5) Древаль Ю. Д. Організація та діяльність парламентів: державноуправлінський аспект: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2011. 413 с.
- 6) Журавльова Г.С. Конституційні засади становлення і розвитку парламентаризму в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київський університет ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 19 с.
- 7) Звіркоvsька В.А. Український парламентаризм: проблеми становлення і розвитку (політологічний аналіз): Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 /

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К., 2002. – 20 с.

8) Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 № 1к/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 18. Ст. 133.

9) Нечепоренко Г.В. Парламентаризм в Україні: сутність та проблеми становлення: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Львівський держ. університет ім. Івана Франка. – Львів, 1996. – 24 с.

10) Ночовний О. В. Етапи становлення і діяльності Верховної Ради Української РСР та її постійних комісій. Молодий вчений. 2014. № 10 (13) (1). С. 26–30.

11) Словська І. Класифікація парламентів за повноваженнями // Держава і право. – 2010. – Вип. 50. – С.172-178.

12) Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 335 с.

13) Словська І. Є. Верховна Рада України в системі вітчизняного парламентаризму: конституційно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2014. 47 с.

14) Шаповал В. Парламент: організаційні характеристики. Право України. 2015. № 4. С. 120–138.

Тема 2. Поняття та зміст парламентського права України

Питання для обговорення:

1. Парламентське право як інститут конституційного права.
2. Система парламентського права.
3. Джерела парламентського права.
4. Парламентське право як наука.
5. Парламентське право як навчальна дисципліна.

Методичні вказівки:

У процесі підготовки до семінарського заняття студенти повинні з'ясувати сутність парламентського права як інституту конституційного права, його предмет і метод, а також місце в системі конституційного права. Важливо проаналізувати функції парламентського права, його взаємодію з іншими інститутами конституційного права, а також галузями права, визначити його систему, тобто внутрішню побудову, з виокремленням загальної та особливої частини.

Парламентське право розглядається не лише як інститут конституційного права, але і як галузь юридичної науки, та навчальна дисципліна. Тому необхідно дослідити зміст парламентського права у цих розуміннях, виявити співвідношення парламентського права як інституту права, науки та навчальної дисципліни.

Контрольні питання:

1. Чи зустрічаються в законодавстві поняття «парламентська право», «норми парламентського права», чи це тільки доктринальні поняття?
2. Чи можна розглядати в якості предмета парламентського права представницьку систему суспільства в цілому? Обґрунтуйте свою точку зору з цього питання.
3. Чи є якісь особливості в методі регулювання суспільних відносин нормами парламентського права?
4. Назвіть ознаки, що дозволяють виділяти ту чи іншу сукупність норм права в якості галузі права, підгалузі права, правового інституту, субінститута. Застосуйте названі ознаки до норм про парламентську діяльність, зробивши власний висновок про статус відповідної групи норм і її місце в системі українського права.
5. Чи можна вважати, що парламентська право остаточно виділилося з конституційного права як самостійної галузі права чи ні?
6. Якщо парламентська право - частина конституційного права, то яке місце воно займає в системі конституційного права?
7. Чи є у парламентської права зв'язку з іншими галузями права, крім конституційного права?
8. Охарактеризуйте систему парламентського права.
9. Висловіться з проблеми можливого виділення в парламентському праві його загальної та особливої частини.

Практичні завдання:

1. На науковій конференції, присвяченій проблемам правового регулювання парламентської діяльності, різними вченими було висловлено низку суперечливих суджень. Серед них – судження про те, що слід говорити про самостійне існування не парламентського права, а парламентського законодавства; обґрунтування існування парламентського права в якості самостійної галузі права; думка, що в конституційному праві є інститут парламентської діяльності, що характеризується набором особливих джерел права; позначення в якості предмета парламентського права як підгалузі конституційного права статусу та діяльності як парламенту, так і інших парламентських установ, зокрема, самостійних органів парламентського фінансового контролю; обґрунтування виключно процесуальної природи парламентського права, оскільки норми про статус парламенту є частиною конституційного та адміністративного права; оцінка парламентського права як внутрішньоорганізаційного права законодавчих (представницьких) органів.

Систематизуйте перераховані точки зору. Сформулюйте свій підхід.

2. Визначте норми Конституції України, що становлять основу парламентського права.

Рекомендована література до теми:

1. Выстропова А.В. Парламентское право России. Учебное пособие. – Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета, 2001. – 87 с.
2. Любимов А.П. Парламентское право России. Основные источники: Учебное пособие для аспирантов, студентов юридических вузов и факультетов. – СПб., 1999. – 175 с.
3. Олуйко В.М. Парламентське право України: проблеми теорії та практики. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 216 с.

Тема 3. Вибори до парламенту України

Питання для обговорення:

1. Характерні риси та особливості виборчого права.
2. Основні стадії виборчого процесу.
3. Поняття та види виборчих систем.
4. Виборча система України.

Методичні вказівки:

Демократичність Української держави і суспільства виявляється насамперед у народовладді. При вивченні питань теми слід пам'ятати, що демократія як спосіб управління державою може бути ефективною лише в тому випадку, якщо таке управління буде здійснюватися безпосередньо громадянами. Безпосередня демократія в Україні закріплена в ст. 38 Конституції. Ця стаття визначає право громадян України на участь в управлінні країною, зокрема, право на участь у виборах.

Вибори є єдиним легітимний спосіб формування українського парламенту - Верховної Ради України. Загальнодержавні парламентські вибори є гарантією виконання парламентом представницької функції.

Вільні вибори є вищим безпосереднім вираженням влади народу. Вибори – це передбачена конституцією та законами форма прямого народовладдя, за якою шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого самоврядування. Студентам слід розкрити поняття виборчої системи в широкому і в вузькому розумінні слова, а також визначити за якою виборчою системою формується Верховна Рада України.

Практичні завдання:

1. На підтримку кандидата-мажоритарника Н. було зібрано необхідну кількість підписів. Підписи були прийняті виборчою комісією, і кандидата зареєстрували. Однак через 10 днів після реєстрації в виборчу комісію надійшла скарга на те, що ряд підписних листів оформлені з порушеннями. Після цього виборча комісія знову повернулася до перевірки підписних листів та прийняла рішення про зняття кандидата з реєстрації. Чи законні дії комісії?

2. З метою врегулювання тривалої кризи Верховна Рада України за попереднім погодженням із Президентом України прийняла постанову про призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України. До Конституційного Суду України звернулися 50 народних депутатів із поданням про визнання цієї постанови неконституційною.

Яке рішення має ухвалити суд?

Законодавство:

- 1) Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2020.- № 7, № 8, № 9.- Ст.48.
- 2) Про Центральну виборчу комісію. Закон України від 30 червня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 27. – Ст. 1763.

Рекомендована література до теми:

- 1) Виборче право України. Навч. посіб. / За заг ред. В. Ф. Погорілка. М. І. Ставнійчук. - К.: Парламентське вид-во, 2003. - 383 с.
- 2) Бакумов О. Принципи участі громадян України у виборах та референдумах // Право України. 2012. № 3-4. С. 504-510.
- 3) Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.
- 4) Мірошниченко Ю. Теоретичні засади та проблеми конституційно-правового регулювання форм народовладдя в Україні // Право України. 2012. № 1-2. С.329 - 335.
- 5) Сліденко І. Концептуальні міркування з приводу доктринальних засад парламентської виборчої системи в Україні / І. Сліденко // Право України. 2013. № 5. С.96 – 104.
- 6) Федоренко В. Вибори, виборче право і виборчі системи - пріоритетний напрям сучасних конституційно-правових досліджень / В. Федоренко // Право України. 2013. № 5. С. 105 – 111.

Тема 4. Верховна Рада – Парламент України

Питання для обговорення:

1. Конституційний склад, структура та повноваження Верховної Ради України.
2. Органи та керівні посадові особи Верховної Ради України.
3. Комітети, депутатські групи та фракції парламенту.
4. Тимчасові спеціальні і тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України.
5. Порядок роботи Верховної Ради України.
6. Апарат Верховної Ради.

Методичні вказівки:

Правовий статус Верховної Ради України визначено у розділі IV Конституції України. Пріоритетною рисою українського парламенту як органу законодавчої влади є його винятковість як єдиного органу законодавчої влади у державі, універсальність у системі органів державної влади, що зумовлена, насамперед, унітарним характером нашої держави, тобто державним устроєм, поділом державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, внутрішньою структурою парламенту та іншими обставинами.

Незаперечним є той факт, що діяльність парламенту значною мірою залежить від вдалої його структури. Структура парламенту є основою ефективної організації його роботи, вчасного та відмінного виконання покладених на нього завдань і функцій.

Склад і структура Верховної Ради України є важливим надбанням держави і суспільства протягом останніх років і відображенням рівня і напрямів їх розвитку. Питанням внутрішньої структури Верховної Ради присвячено статті 88 і 89 Конституції України. Розглядаючи їх, потрібно звернути увагу на порядок формування комітетів, тимчасових і спеціальних комісій, а також тимчасових слідчих комісій Верховної Ради. Особливо ретельно варто проаналізувати посаду Голови Верховної Ради України та його першого заступника як на ключові в роботі українського парламенту (механізм обрання, повноваження). Ґрунтовно необхідно опрацювати питання парламентських комітетів, їх видів та функцій. Важливим є уявлення студентами відмінностей між парламентськими комітетами та тимчасовими комісіями – спеціальними та слідчими.

Основною формою роботи Верховної Ради України є її сесії. Студенти повинні характеризувати особливості проведення першої сесії нового скликання, чергових та позачергових сесій, а також ознайомитися зі структурою Регламенту Верховної Ради України. Окремо варто зупинитися на роботі обслуговуючого органу – апарату Верховної Ради України, його чисельності, структурі та функціях.

Контрольні питання:

1. Назвіть повноваження парламенту України.
2. Назвіть органи Верховної Ради України.
3. Які контрольні повноваження має Верховна Рада України?
4. Яку роль в діяльності парламенту відіграє спікер?
5. Чим відрізняються тимчасові та спеціальні комісії Верховної Ради України?
6. У яких випадках можуть скликатися позачергові і надзвичайні сесії парламенту України?
7. Що являє собою законодавчий процес і які його стадії Вам відомі? Які нормативно-правові акти регулюють законодавчий процес в Україні?
8. Назвіть суб'єктів законодавчої ініціативи в Україні.
9. Після яких обов'язкових дій закон набирає чинності?
10. Яка кількість голосів народних депутатів необхідна для подолання вето Президента України?

Практичне завдання:

Верховна Рада України прийняла постанову «Про підтримку національно-визвольного руху на пострадянському просторі», в якій привітала рішення республіки Придністров'я про проголошення нею незалежності, а також створила робочу групу із народних депутатів, яка мала б забезпечити міжпарламентські відносини між Верховною Радою України та парламентом Придністров'я.

Президент України звернувся до Конституційного Суду України з вимогою визнати це рішення парламенту неконституційним. Глава держави мотивував свої вимоги тим, що виключно Президент може приймати рішення про визнання іноземних держав. Яким має бути рішення суду?

Законодавство:

- 1) Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 14-15, № 16-17. - Ст. 133.
- 2) Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04 квітня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 19.- Ст.134.

Рекомендована література до теми:

- 1) Бакумов О. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз / О.Бакумов. Право України. 2019. № 7. Ст. 198-217.
- 2) Баскакова Ю. В. Організація діяльності комітетів та депутатського корпусу Верховної Ради України в умовах розвитку парламентаризму. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2017. Вип. 21. С. 58–63.
- 3) Гавриш С.Б. Парламентаризм в Україні // С.Б. Гавриш / Парламентська реформа: теорія і практика. Зб. наукових праць. Випуск 6. – Київ: Верховна Рада України. Інститут законодавства, 2001. – С. 10-24.
- 4) Журавський В. С. Становлення і розвиток українського парламентаризму / Журавський В. С. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 344 с.
- 5) Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус комітетів Верховної Ради України. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора юр. наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2019.
- 6) Зозуля О. І. Поняття та ознаки принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2016. Вип. 38. Т. 1. С. 46–50
- 7) Зозуля О. І. Сутність організаційної функції парламентських комітетів та її роль у реалізації номінаційної функції Верховної Ради України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 13–18.
- 8) Кунець І. Ю. Конституційно-правові аспекти поняття парламентських

комітетів і комісій в Україні та зарубіжних країнах. Юридична наука. 2017. № 5. С. 4–14.

9) Матейчук Р. І. Предмет діяльності парламентських комітетів. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 1 (22). С. 46–49.

10) Шаповал В. Парламент: функціональні характеристики. Право України. 2015. № 5. С. 54–69.

Тема 5. Конституційно-правовий статус народного депутата України

Питання для обговорення:

1. Поняття правового статусу народного депутата України.
2. Права та обов'язки народного депутата України.
3. Форми діяльності і повноваження народного депутата України.
4. Гарантії діяльності народного депутата України.

Методичні вказівки:

Вивчаючи питання, студенти повинні уявити зміст поняття «народний депутат України» як повноважного і відповідального представника народу у Верховній Раді України, обраного відповідно до закону. Статус народного депутата і порядок здійснення ним депутатських функцій і повноважень визначається насамперед Конституцією України і Законом України «Про статус народного депутата України», прийнятим 17 листопада 1992 р. з наступними змінами і доповненнями, Законом України про Регламент Верховної Ради України та іншими нормативно-правовими актами. Потрібно засвоїти відповідні статті Конституції України, знайти відповіді на такі питання: умови набуття депутатського мандату; основні обов'язки народного депутата України; умови припинення депутатських повноважень.

Характеризуючи правові аспекти діяльності народних депутатів України, слід звернути увагу на її професійний характер. А для успіху будь-якої професійної діяльності потрібні відповідні умови. У зв'язку із цим доцільно дати оцінку такому явищу, як депутатська недоторканість. Також необхідно виділити групи гарантій депутатської діяльності: гарантії, необхідні для виконання депутатських повноважень; державне страхування; соціальні гарантії тощо.

Контрольні питання:

1. Що таке депутатський імунітет?
2. Які вимоги пред'являються до кандидата в народні депутати?
3. Що таке депутатський індемнітет?
4. У чому різниця між депутатським запитом та депутатським зверненням?
5. Назвіть гарантії депутатської діяльності.
6. У чому сутність несумісності депутатського мандата?
7. За яких умов народний депутат може достроково припинити діяльність?
8. Які обов'язки народного депутата України?

9. У чому сутність державного страхування життя і здоров'я народного депутата?

Практичне завдання:

Прокурор району порушив кримінальну справу проти народного депутата України Ш. і викликав його для пред'явлення звинувачення у вчиненні злочину.

Адвокат Ш. звернувся до адміністративного суду зі скаргою на дії прокурора, в якій просить суд скасувати постанову про порушення кримінальної справи проти народного депутата Ш. та визнати дії прокурора незаконними.

Чи є в суду правові підстави для задоволення скарги адвоката? У чому полягає порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності?

Законодавство:

- 1) Про статус народного депутата України: Закон України від 22 березня 2001 року // Відомості Верховної Ради. - 2001. - № 42. - Ст. 212.
- 2) Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 14-15, № 16-17. - Ст. 133.

Рішення Конституційного Суду України:

- 1) Рішення Конституційного Суду України № 4-рп/2002 від 20.03. 2002 р. (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства) // Офіційний вісник України. - 2002. - № 13. - Ст. 668.
- 2) Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/1999 від 27.10.1999 р. (справа про депутатську недоторканність) // Офіційний вісник України. - 1999.- №44.-Ст. 71.
- 3) Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2003 від 26.06. 2003 р. (справа про гарантії депутатської недоторканності) // Офіційний вісник України. - 2003. -№ 28. - Ст. 1381.

Рекомендована література до теми:

- 1) Григоренко А. Гарантії здійснення повноважень народним депутатом України. Право України. 2004. № 5. С. 116–121.
- 2) Григоренко А. Юридичні колізії принципу несумісності поєднання посад народним депутатом України та міжнародна практика .Право України. 2003. № 6. С.97-100.
- 3) Законодавче забезпечення депутатської діяльності: міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради

України, 2015. 124 с.

4) Лешух А. Р. Конституційно-процесуальна відповідальність народного депутата України за невиконання або неналежне виконання обов'язків у парламенті. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2015. Вип. 4. С. 83–94.

5) Матейчук Р. І. Діяльність народних депутатів України у парламентських комітетах. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 5. С. 72–74.

6) Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та Служби Безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12,19, Закону України „Про статус народного депутата України (справа про запити народних депутатів України) – В кн.: Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001. Кн. 1 / Відпов. ред. к.ю.н. П.Є.Євграфов. – К.:Юрінком Інтер, 2001.- С.375380.

7) Словська І. Є. Депутатський запит як форма реалізації контрольної функції парламенту (за законодавством України). Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2011. № 4 (21). С. 53–57.

Змістовий модуль 2 «Парламентські процедури»

Тема 1. Загальні питання парламентського законодавчого процесу

Питання для обговорення:

1. Поняття та види парламентських процедур.
2. Законодавчий процес як вид юридичного процесу.
3. Стадії законодавчого процесу: поняття і система.
4. Загальна характеристика руху законопроектів (законів) за стадіями законодавчого процесу.
5. Планування, координація, експертиза в законодавчому процесі: загальна характеристика.

Методичні вказівки:

Студенти повинні давати визначення поняття «законодавчий процес» як процес створення, зміни на скасування законів та передусім ознайомитись із статтями 91 – 94 Конституції України, які визначають механізм прийняття законів в Україні.

Також необхідно характеризувати стадії законодавчого процесу, а саме: стадію законодавчої ініціативи, її суб'єктів; розгляд законодавчих пропозицій, законопроектів, поправок у комітетах, тимчасових комісіях; розгляд і прийняття законопроектів за процедурою трьох читань, а також повторних перших та других читань, та остаточне прийняття законопроекту після відповідного рішення Верховної Ради України; направлення законопроектів на підпис Президента України та повторний розгляд законопроекту у разі застосування ним права вето, подолання вето Президента України; опублікування та зберігання законів. Окрім цього, необхідно ознайомитися із

особливостями допоміжних стадій законодавчого процесу, а саме – планування, координації та експертизи законопроектів.

Контрольні питання:

1. Законодавчий процес - це вид юридичного процесу? Якщо так, то що характерно для законодавчого процесу як виду юридичного процесу?
2. Законодавчий процес - це вид правотворчого чи правозастосовчого процесу?
3. Яке співвідношення законодавчого процесу і законодавчих процедур?
4. Як правильніше говорити - «законодавчий процес» чи «законотворчий процес» ?
5. Назвіть і охарактеризуйте критерії поділу законодавчого процесу на стадії. Які критерії використовуються в правовій доктрині для виділення стадій (етапів) в інших видах юридичних процесів?
6. Які початкова та кінцева точки законодавчого процесу?

Практичне завдання:

Президент України наклав вето на прийнятий Верховною Радою України закон «Про обмеження свободи мирних зібрань» у зв'язку з тим, що він суперечить Конституції України. Верховна Рада подолала вето Президента, однак Президент знову відмовився підписувати закон, посилаючись на порушення процедури, які були допущені при повторному розгляді закону.

Яка роль Президента у законодавчому процесі? Чи зобов'язаний Президент у будь-якому випадку підписувати закон, якщо його вето подолане Верховною Радою?

Творче завдання:

Уявіть, що Ви – народний депутат України, який виступає з ініціативною прийняття нового закону України. Детально розпишіть процедуру, за якою Ваш законопроект буде рухатися до остаточного прийняття.

Законодавство:

- 1) Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 14-15, № 16-17. - Ст. 133.

Рекомендована література до теми:

- 1) Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні: монографія / ред. О. М. Бандурка. Харків: Золота миля, 2014. 412 с.
- 2) Зозуля О. І. Розробка та попередній розгляд законопроектів у комітетах Верховної Ради України. Форум права. 2018. № 1. С. 57–65. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2018_1_10.pdf (DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1238940>).

- 3) Колесник К.О. Парламентська процедура в зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2003. – 19 с.
- 4) Косинський В. В. До питання прозорості та відкритості комітетів парламенту у законодавчому процесі. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 2. С. 7–12. 198.
- 5) Лавринович О. Шляхи удосконалення системи суб'єктів законодавчої ініціативи: досвід держав - учасниць ЄС та українські перспективи // Право України. 2011. № 3. С. 167-174.
- 6) Легін Л. М. Законодавчий процес в Україні: теоретико-правове дослідження: монографія. Івано-Франківськ; Дрогобич: Коло, 2015. 132 с.
- 7) Ткачук А., Науменко С. Законодавчий процес та якість закону: Як досягти гармонії? – К.: Інститут громадянського суспільства, 2005. – 44 с.
- 8) Шаповал В.М., Борденюк В.І., Журавльова Г.С. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні: Навч. посіб. – К. : Вид-во Української академії державного управління при Президентові України, 2000. – 216 с.

Тема 2. Правове регулювання парламентського контролю

Питання для обговорення:

1. Парламентський контроль: поняття, зміст, призначення.
2. Суб'єкти, об'єкти, стадії та методи парламентського контрольного процесу.
3. Види парламентського контролю.
4. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: порядок призначення, повноваження.
5. Конституційно-правовий статус Рахункової палати.

Методичні вказівки:

Поряд із законодавчою, контрольна функція є важливою сферою діяльності парламенту. В парламентах різних країн контрольні повноваження можуть бути надзвичайно різноманітними. Це залежить від ролі, яку відіграє парламент певної країни у системі державного управління.

В Україні найбільш важливі контрольні санкції Верховна Рада може застосувати до Кабінету міністрів України, що впливає зі змісту статті 87 Конституції України.

Контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснюється Верховною Радою через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Контроль бюджетно-фінансової діяльності державних установ здійснюється Верховною Радою через Рахункову палату.

Верховна Рада України також здійснює контроль за діяльністю прокуратури. Для контролю з окремих питань вона може створювати тимчасові слідчі комісії.

Важливою формою парламентського контролю за станом справ у державі, в окремих сферах суспільного життя є депутатські запити.

Студенти повинні давати визначення парламентського контролю, окреслювати його мету, об'єкт, коло суб'єктів, характеризувати його основні види та форми реалізації, а також стадії контрольного процесу.

Контрольні питання:

1. Дайте поняття парламентського контролю та перерахуйте його види.
2. Як співвідносяться парламентський контроль і парламентаризм?
3. Як співвідносяться парламентський контроль і прокурорський нагляд?
4. Як співвідносяться парламентський контроль і контрольна діяльність виконавчих органів влади?
5. Виділіть матеріальні і процесуальні складові парламентського контролю.
6. Що являють собою об'єкти парламентського контролю?
7. Дайте коротку характеристику суб'єктів парламентського контролю.
8. Які вимоги пред'являються до кандидата на посаду Уповноваженого з прав людини?
9. Перерахуйте основні напрямки діяльності Уповноваженого з прав людини в Україні.

Творче завдання:

Підберіть два-три конкретні приклади здійснення парламентського контролю. До яких видів парламентського контролю вони відносяться?

Практичне завдання:

Розглянувши депутатський запит народного депутата С. з вимогою надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник обласного УМВС України К. відмовився це зробити, обґрунтовуючи свої дії тим, що такі дані становлять інформацію про діяльність органів досудового слідства і не можуть бути надані громадянам на підставі їх запитів.

Чи обґрунтованою є відмова К. у наданні інформації за депутатським запитом народного депутата С. ?

Законодавство:

- 1) Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 14-15, № 16-17. - Ст. 133.
- 2) Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 20. - Ст. 99.

Рекомендована література до теми:

- 1) Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2004. 205 с.
- 2) Давиденко Е. Службі Омбудсмана в Україні – три роки // Право України. – 2001. – № 6. – С. 132-134.
- 3) Журавльова Г. С. Форми та механізм парламентського контролю / Г. С. Журавльова // Вісник Запорізького національного університету. 2009. № 2. С. 41–47.
- 4) Косінов С. А. Особливості здійснення парламентського контролю в Україні. Юрист України. 2013. № 3. С. 8–16.
- 5) Лінецький С., Кушніренко В. Контрольні повноваження комітетів Верховної Ради України: буклет. Київ, 2015. 48 с. / Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Dodatok_24-11.pdf.
- 6) Майданник О. Контрольна функція парламенту: сутність, зміст, призначення / О. Майданник // Право України. 2013. № 5. С. 280 – 286.
- 7) Майданник О. Організаційно-правові форми здійснення парламентського контролю в Україні // Право України. 2003. № 7. С. 11-13.
- 8) Майданник О. Поняття і сутність парламентського контролю // Право України. 2004. №10. С. 12-16.
- 9) Нижник А. І. Сучасні тенденції надання комітетам Верховної Ради України спеціальних повноважень для здійснення парламентського контролю: організаційноправовий аспект. Інформація і право. 2018. № 4. С. 134–142.
- 10) Чопик Н. В. Діяльність комітетів Верховної Ради України як складова забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання корупції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2017. 16 с.

Рекомендована література

- 1) Актуальні проблеми конституційного права України [Текст]: підручник / за заг. ред. проф. Олійника А.Ю. Рек. МОН.- К. : ЦУЛ, 2013.
- 2) Виборче законодавство України : стан, шляхи та перспективи вдосконалення [Текст]: матеріали засідань науково-практичного семінару з проблем виборчого законодавства України. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2011. 263 с.
- 3) Джерела конституційного права України [Текст]: монографія / Шемшученко Ю.С., Пархоменко Н.М., Скрипнюк О.В., Ющик О.І., Шаповал В.М.– К.: Наукова думка, 2010.– 709 с.
- 4) Конституційне право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого / В.П. Колісник (ред.), Ю.Г. Барабаш (ред.).- Х. : Право, 2008. – 416с.
- 5) Майданник О.О. Конституційне право України: Навч. посіб./ Майданник О.О. – К.: Алерта, 2011. – 380 с.
- 6) Конституція України у судових рішеннях / М.П.Орзіх, А.А. Єзеров, Д.С. Терлецький.– К.: Юрінком Інтер, 2011.– 432 с.
- 7) Пазенок А. С. Права та свободи людини і громадянина [Текст]: навч. посіб. / Анна Сергіївна Пазенок.– Рек. МОН.– К.: Академвидав, 2010.– 176 с.
- 8) Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.) [Текст] / Андрій Андрійович. Стрижак. – К. : Ін Юре, 2010. – 631 с.
- 9) Планування законодавчої діяльності парламенту [Текст]: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 22 черв. 2010 р. / за заг. ред. В.О.Зайчука. – К. : Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2011. – 216 с.
- 10) Погорілко В. Ф. Конституційне право України [Текст] : підручник / Віктор Федорович Погорілко, В.Л. Федоренко. – Рек. МОН, 2-ге вид., переробл. і доп.– К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010.– 432 с.
- 11) Совгіря О. В. Конституційне право України. Повний курс [Текст]: навчальний посібник / Ольга Володимирівна Совгіря, Н. Г. Шукліна. – Рек. МОН; 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 544 с.